

Komparácia hodnotových preferencií v súvislosti s orientáciou na záujmovú činnosť

Komora Juraj, Polakovičová Renáta
Katedra pedagogiky, Pedagogická fakulta Univerzity Konštantína
Filozofa v Nitre

Anotácia: *Problematika hodnôt a hodnotovej orientácie je v súčasnosti predmetom množstva diskusií širokej vedeckej, ale aj laickej verejnosti. Množstvo pedagógov, psychológov či sociológov prezentuje svoje snahy analyzovať a vysvetliť príčiny zmien v hodnotovej orientácii najmä mladých ľudí v období vrcholnej puberty. V rámci nášho skúmania sme zisťovali, či má zameranie záujmových aktivít vplyv na hodnotovú orientáciu žiakov (študentov) spomínaného veku.*

Kľúčové slová: *hodnoty, hodnotová orientácia, hodnotový systém, záujmová činnosť.*

Comparison of Value Preferences in Relation to Interest Orientation. *The issue of values and value orientation is currently the subject of much discussion by the broad scientific but also laic public. A number of educators, psychologists, or sociologists present their efforts to analyze and explain the causes of change in the value orientation of young people in the peak puberty period. As part of our research, we have determined whether the focus of interest activities has an impact on the value orientation of pupils (students) of that age.*

Keywords: *value, value orientation, value system, interest activity.*

Úvod

Hodnotová orientácia je vo všeobecnosti považovaná za jeden z najvýznamnejších ukazovateľov osobnej vyspelosti každého človeka. Hodnotová orientácia sa utvára vplyvom hodnotového systému celej spoločnosti, ale má aj svoje špecifiká, ktoré sú závislé na jej vývojovom stupni, čiže na dospievaní. Každý jedinec si svoje hodnoty utried'uje v procese socializácie a sociálnym zrením. Tieto hodnoty môže buď prijať a rešpektovať, alebo ich úplne odmietat' (Sak, P., Saková, K., 2004).

Teoretické východiská

Súčasná spoločnosť neustále prechádza najrôznejšími zmenami, ktoré sa pochopiteľne musia odraziť aj v zmenách hodnotových orientácií. Ústup tradičných hodnôt, preferencia hodnôt konzumného charakteru pred hodnotami založenými na vyšších princípoch, uprednostňovanie moci a úspechu, niekedy aj na úkor zdravia či rodiny, to sú len niektoré z týchto zmien. Tvrdiť preto, že

sa mení len hodnotová orientácia mladých ľudí (prevažne negatívnym smerom), nie je podľa nášho názoru korektné.

Napriek tomu, že mnoho autorov tvrdí, že východiskom pre vznik hodnotovej orientácie sú potreby, súhlasíme s názorom, že hodnotová orientácia je prevažne výsledkom socializácie. Vplyvy endogénnych činiteľov v podobe rodinného prostredia, školského prostredia, rovesníckych skupín, či skupín vytváraných v rámci záujmových aktivít zásadným spôsobom ovplyvňujú interiorizáciu hodnôt jednotlivca.

Každá skupina má svoje normy, ideály a hodnoty, tie sa väčšinou riadia podľa generačných idolov, ktoré si sama určuje. Jedinec si nesmie vybrať niekoho, kto idolom väčšiny nie je, inak by za to niesol následky spojené so sociálnym vylúčením. Potreba byť akceptovaný je pritom taká silná, že sa kvôli nej jedinec môže vzdať svojich doterajších hodnôt a rolí. V dôsledku toho všetkého potom prijme hodnoty a roly nové, o ktoré by inak v skutočnosti ani nestál (Vágnerová, M., 2005).

Je pochopiteľné, že mentálne dozrievanie so sebou prináša, okrem iného, aj potrebu vytvárať z hodnôt, ku ktorým inklinujeme, s ktorými sa stotožňujeme, istý hierarchicky usporiadaný systém. Umiestnenie hodnoty v tomto systéme odráža aktuálny postoj jednotlivca k prežívaným skutočnostiam, k životnej realite a ku svojmu okoliu. Poznanie základných funkcií hodnotového systému nám umožňuje lepšie pochopiť jeho význam v súvislosti s našim rozhodovaním a konaním. Mnohí autori sa zhodujú na tom, že hodnotový systém má riadiacu úlohu v správaní ľudí, určuje, čo je v živote človeka najdôležitejšie, čo mu dáva zmysel a ovplyvňuje jeho celkový prístup k svetu. Podobne tak sa zhodujú v tom, že hodnotový systém je relatívne konzistentným útvarom a vážnejšie zásahy do neho môžu znamenať narušenie integrity osobnosti. Hodnotový systém odzrkadľuje zameranosť osobnosti a reakcie na otázky, ktoré sa týkajú jeho vzťahov k svetu. Vyznačuje sa dynamickosťou a pružnosťou a je prístupný určitým vývinovým a socializačným zmenám, čo však neprotirečí jeho konzistentnosti (pozri bližšie Ďurič, L. et al., 1997, s. 104 – 109).

Ako už bolo uvedené, v každom období a v každom veku si ľudia utvárajú svoj hodnotový systém, v ktorom hodnoty vnímame ako univerzálne pôsobenie podnetov a javov reálneho sveta na človeka. Na ich formovaní sa významnou mierou podieľa rodina, škola, sociálne prostredie, mikroprostredie skupiny rovesníkov, ale v konečnom dôsledku celá spoločnosť. Hodnotový systém mladej generácie tak predstavuje určitý modifikovaný hodnotový systém spoločnosti (Sak, P., 2000).

Na ceste k dospelosti je mladý človek obvyčajne konfrontovaný s určitými hranicami, spoločenskými predpismi, pravidlami a normami, zvyklosťami či zákonmi. V tomto systéme činiteľov ovplyvňujúcich jeho dozrievanie majú dôležité miesto aj všetky ľudské, a zvlášť morálne hodnoty, pretože to, čo

vymedzujú spoločenské normy a pravidlá, je zároveň určením toho, čo je správne a dobré (Potočárová, 2006).

Poznanie hodnôt a hodnotového systému súčasnej mladej generácie nám umožňuje do určitej miery predpokladať ich správanie, resp. životné tendencie smerom do budúcnosti. Musíme si však uvedomiť, že tak, ako sa môže vplyvom najrôznejších faktorov v rôznych etapách nášho života meniť hodnotová orientácia, môže sa meniť aj hodnotový systém.

Hodnotový systém človeka je súčasťou jeho vzťahového, interpersonálneho aj intrapersonálneho rámca. Ovplyvňuje spojenie človeka so sociálnym prostredím, ako aj jeho celkový pohľad na seba samého. Preto je hodnotový systém jedným z dôležitých, individuálne špecifických charakteristík osobnosti jedinca. Pri svojom vývine vychádza z pocitov identity, sebaobrazu (Turček, K., 2003).

Až doteraz sme pri utváraní hodnotovej orientácie a hodnotového systému zdôrazňovali zásadný vplyv sociálneho prostredia. Musíme však upozorniť ešte na jeden nezanedbateľný aspekt. Nazerajúc na rozhodovanie a konanie človeka v intenciách zmysluplnosti môžeme konštatovať, že tak ako výsledný efekt nášho počínania, tak aj náš postoj k realite je výsledkom motivačných preferencií, od ktorých vo veľkej miere závisí utváranie hodnotového systému. Motivačné preferencie tvorí relatívne stály súbor motívov, ktorý sa zvykne označovať ako motivačný systém osobnosti. Konzistentnosť motivačného systému je v priamej súvislosti s konzistenciou osobnosti ako celku (pozri bližšie Galajdová, V., Hitka, M., 2009). Napriek tomu, že sa motivačné preferencie pod vplyvom vonkajšieho prostredia a nadobudnutých skúseností môžu meniť, v každej etape života človeka vytvárajú predpoklad integrácie hodnôt do hodnotového systému. Poznanie motivačného systému osobnosti nám umožňuje za určitých okolností preniknúť do hodnotového systému mladého človeka a vedome (zámerne) tak ovplyvňovať jeho utváranie v zmysle želaných, pre spoločnosť akceptovateľných zmien.

A práve záujmové aktivity, podľa nášho názoru, vytvárajú priestor na takúto intervenciu. Deformácia hodnotového systému mladých ľudí môže mať rôzne príčiny a rôznu intenzitu. Zdrojom môže byť nielen neželaný vplyv rovesníckej skupiny, ale ani médiá nemôžeme v tejto oblasti vždy vnímať ako korektné a podobne tak ani vplyv rodinného prostredia nemusí byť vždy práve optimálny. Škola možno má tendenciu preberať zodpovednosť za korekciu dôsledkov týchto vplyvov, no tak ako to už býva u žiakov tohto veku, to vyvoláva skôr antagonistické reakcie.

Naproti tomu záujmové aktivity v mnohých prípadoch priamo súvisia so spomínaným motivačným systémom osobnosti, čo pochopiteľne vytvára oveľa väčšie možnosti jednak na utváranie hodnotového systému, ale podobne tak aj na prípadnú nápravu jeho nesprávneho smerovania. Prostredníctvom obsahovej

náplne jednotlivých činností je možné poopraviť skreslený úsudok nadobudnutý neadekvátnym preberaním podnetov zo sociálneho či mediálneho prostredia, upriamiť pozornosť na existujúci rozpor medzi zatiaľ preferovaným a želaným stavom a iniciovať procesy spojené s rozvojom kritického myslenia, tak potrebného pri prehodnocovaní rôznych iracionálnych vplyvov.

Priebeh skúmania

V našom výskume sme sa zamerali na komparáciu hodnotových preferencií v súvislosti s orientáciou detí na mimoškolskú činnosť. Konkrétne sme chceli zistiť, či existujú rozdiely v hodnotových preferenciách žiakov, ktorí sa v rámci záujmových činností orientovali na športové aktivity a žiakmi, ktorí v rámci svojej mimoškolskej činnosti uprednostňovali iné ako športové zameranie aktivít.

Východiskom pre nás bola teória hodnôt, ako ju rozpracoval S. H. Schwartz (podľa Hruščovej, E., 2014). Autor vníma hodnoty ako žiaduce transsituačné ciele, ktoré sa líšia vo významnosti a slúžia ako hlavné princípy v živote jedinca a skupiny. Hodnoty sa od seba odlišujú kľúčovým obsahovým aspektom, teda motivačným cieľom, ktorý vyjadrujú. Ľudia implicitne rozlišujú desať hodnotových typov pri posudzovaní ich dôležitosti ako hlavných zásad vo svojom živote. Podrobnejší prehľad jednotlivých hodnotových typov a hodnôt, ktoré zahŕňa každý typ, uvádzame v tabuľke 1.

Tabuľka 1: Motivačné typy a konkrétne hodnoty, ktoré ich reprezentujú

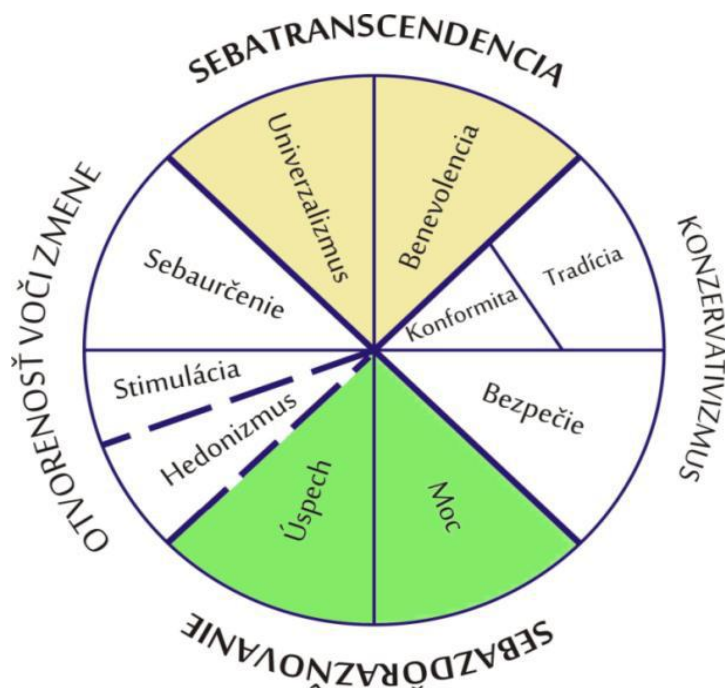
Motivačný typ hodnoty	Konkrétne hodnoty, ktoré reprezentujú motivačný typ hodnoty
moc (sila)	prestíž, kontrola ostatných, dominancia, uznanie v spoločnosti, právo rozkazovať, materiálne bohatstvo, peniaze
úspech	osobný úspech, byť schopný, ambiciózny, ctižiadostivý, dosiahnuť ciele, mať vplyv
hedonizmus	užívanie si života, rozmaznávanie sa, zábava a zmyslové sebauspokojenie, radosť, potešenie
stimulácia	vzrušujúci a rozmanitý život, riskovanie, odvaha, život naplnený výzvami a zmenami
sebaurčenie	sloboda v myslení a konaní, bádanie, kreativita, unikátnosť, nezávislosť, rozhodovanie o cieľoch, sebarešpektovanie
univerzalizmus	ochrana ľudí a prírody, veľkodušnosť, múdrosť, spravodlivosť, rovnosť, mier, krása, tolerancia, porozumenie, veľkorysosť, vnútorná harmónia

benevolencia	nápomocnosť, česťnosť, odpúšťanie, vernosť, zodpovednosť, spoľahlivosť, duchovný život, naozajstné priateľstvo, zrelá láska
tradícia	oddanosť, záväzok, skromnosť, pokora, akceptácia svojho miesta v živote, rešpekt pred tradíciami, umiernenosť, nestrannosť
konformita	dodržiavanie noriem, slušnosť, poslušnosť, sebadisciplína, úcta
bezpečie	harmónia, stabilita, ochrana, rodinná a národná bezpečnosť, sociálny poriadok, čistota, opätovanie láskavosti, pocit spolunáležitosti, zdravie.

S. H. Schwartz (podľa Hruščovej, E., 2014) vníma súbor všetkých desiatich typov ako celku v kruhovej štruktúre. V jeho modeli sú hodnoty, ktoré reprezentujú kolektívne záujmy v pravej časti a hodnoty, ktoré reprezentujú individuálne záujmy v jeho ľavej časti (pozri obrázok 1). Hodnotové typy vytvárajú dve dimenzie. V prvej dimenzii stoja proti sebe póly sebatranscendencie a sebazdôrazňovania. V druhej dimenzii stoja proti sebe póly konzervativizmu a otvorenosti voči zmene. Hedonizmus stojí v kruhovom modeli samostatne, pretože v sebe zahŕňa elementy sebazdôrazňovania aj otvorenosti voči zmene. Každý jedinec disponuje odlišnou hierarchiou hodnôt. Dôležitosť, ktorú ľudia pripisujú jednotlivým hodnotovým typom, odráža ich pripravenosť vzdať sa niečoho v jednej oblasti, aby získali viac v oblasti inej.

Obrázok 1: Kruhová štruktúra desiatich motivačných typov a štyroch hodnotových orientácií

(Zdroj: Hruščová, E., 2014)

Výskumný súbor tvorilo spolu 340 žiakov deviatych ročníkov základných škôl a prvých ročníkov stredných škôl, pričom 170 žiakov zastupovalo športové aktivity a 170 žiakov iné záujmové aktivity.

Na získanie potrebných údajov sme použili dotazník zameraný na zistenie preferencií hodnôt a hodnotových orientácií u žiakov. Zvolili sme dotazník S. H. Schwartza, konkrétne skrátenú 21 položkovú formu PVQ, ktorý bol použitý v rámci projektu ESS (pozri bližšie Ištvaniková, L., Čižmárik, M., 2006), kde sa osvedčil rovnako ako jeho 40 položková forma SVS.

Po vyhodnotení dotazníkov sme dospeli k záveru, že zásadné rozdiely medzi oboma skupinami konštatovať nemôžeme. V oboch prípadoch sa jednoznačne na prvých miestach objavili hodnoty **benevolencia** a **sebaurčenie**. Rozdiel bol v tom, že „sebatrascendencia“ bola v prípade športovcov posilnená aj o **univerzalizmus**. To potvrdzuje u mladých ľudí v tomto veku potrebu nezávislosti, slobody v myslení a rozhodovaní, ale zároveň sú si vedomí aj dôležitosti takých hodnôt ako je čestnosť, tolerancia, spravodlivosť či nevyhnutnosť skutočného priateľstva.

Obe skupiny vcelku explicitne preferovali hodnoty zastupujúce „otvorenosť voči zmene“, t. j. okrem už spomínaného **sebaurčenia** aj **stimuláciu** a **hedonizmus**, čím jednoznačne deklarovali túžbu po vzrušujúcich zážitkoch, zábave a zmyslovom prežívaní. U športovcov sa v malej miere prejavovalo aj

„sebazdôrazňovanie“ v podobe hodnôt, ako sú **úspech** a **moc**. Priznávame, že práve v tomto prípade sme očakávali najzásadnejšie rozdiely medzi oboma skupinami. Naše predpoklady sa však nepotvrdili.

Hodnoty ako **konformita**, **tradícia** a **bezpečie** zastupujúce „konzervativizmus“, sa v oboch skupinách objavovali na posledných priečkach. Z toho môžeme usudzovať, že sledovaná vzorka mladých ľudí sa skôr orientuje na hodnoty slúžiace primárne záujmu jednotlivca. Hodnoty slúžiace primárne kolektívnemu záujmu nasledujú až po nich (s výnimkou benevolencie, ktorá sa takmer u všetkých opýtaných objavila na prvom, resp. druhom mieste).

Záver

Na základe výsledkov nášho skúmania konštatujeme, že zameranie záujmových aktivít s najväčšou pravdepodobnosťou nemá zásadný vplyv na hodnotovú orientáciu mladých ľudí vo veku našej výskumnej vzorky. Na druhej strane sme si vedomí, že pre potvrdenie našich záverov by bolo potrebné realizovať podstatne rozsiahlejší výskum. V každom prípade sme ale presvedčení, že nami získané údaje môžu slúžiť ako východisko na ďalšie skúmanie predmetnej problematiky.

LITERATÚRA:

- ĎURIČ, L., HOTÁR, V. S., PASTIER, J. 1997. *Pedagogická psychológia*. Bratislava : SPN. 302 s. ISBN 80-08-02498-4.
- GALAJDOVÁ, V., HITKA, M. 2009. *Motivácia a osobnosť*. Dostupné na internete: <http://www.miloshitka.szm.com/motivacia1.html>.
- HRUŠCOVÁ, E., 2014. *Hodnotová orientácia darcov krvi*. In E-psychologie. Elektronický časopis ČMPS, roč. 8, č. 3. Dostupné na internete: <http://e-psycholog.eu/pdf/hruscova.pdf>.
- IŠTVÁNIKOVÁ, L. – ČIŽMÁRIK, M., 2006. *Hodnotové orientácie – komparatívna analýza*. In Výrost, J. a kol. 2006. Európska sociálna sonda (ESS) 2. kolo na Slovensku. Prešov : Universum, 289 s., ISBN 80-89046-42-8.
- POTOČÁROVÁ, M. 2006. *MLádež medzi slobodou a sociálnymi hranicami*. In Adolescencia – aktuálne otázky predčasného a predĺženého dospievania. Bratislava : Slovenská spoločnosť pre rodinu a zodpovedné rodičovstvo, s. 158 – 162. ISBN 80-968891-5-X.
- SAK, P. 2000. *Proměny české mládeže*. Praha : Petrklíč, 291 s., ISBN 80-72229-042-8.
- SAK, P., SAKOVÁ, K. 2004. *MLádež na křižovatce*. Praha : Svoboda Servis, s. 240, ISBN 80-86320-33-2.
- TURČEK, K. 2003. *Psychopatologické a sociálno-patologické prejavy detí a mládeže*. Bratislava : Iris, 168 s., ISBN 80-88778-99-9.
- VÁGNEROVÁ, M. 2005. *Vývojová psychologie I., Dětství a dospívání*. Praha : Karolinum, 467 s., ISBN 80-246-0956-8.

doc. PaedDr. Juraj Komora, PhD. – v roku 2000 ukončil vysokoškolské vzdelanie II. stupňa a bol mu udelený titul Mgr. na Pedagogickej fakulte Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre – študijný odbor: Učiteľstvo všeobecno-vzdelávacích predmetov pre 5. – 12. ročník v aprobácii: pedagogika – telesná výchova. V roku 2003 ukončil doktorandské štúdium a získal titul PhD. na Katedre pedagogiky PF UKF v Nitre – vysokoškolské vzdelanie III. stupňa – vedný odbor: Pedagogika. V roku 2008 získal titul docent na Pedagogickej fakulte UKF v Nitre v odbore 1.1.4. Pedagogika. V súčasnosti je docentom na Katedre pedagogiky Pedagogickej fakulty Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre, kde prednáša všeobecnú pedagogiku, teóriu vyučovania, porovnávaciu pedagogiku, didaktiku pedagogiky, výchovu a vzdelávanie v svetových edukačných systémoch, zahraničné edukačné modely pre dospelých. Zúčastňuje sa na koncepcnej práci spojenej s udržiavaním kvality študijných programov a podpore vedecko-výskumnej a publikačnej činnosti na pracovisku. Je spoluautorom monografií a vysokoškolských učebníc rozvíjajúcich príslušnú oblasť vedy (Didaktika pedagogiky a sociálnej pedagogiky, Základy pedagogiky pre učiteľské odbory štúdia, Teoretické základy výchovy a vzdelávania, Diverzita v edukácii, Diverzita školskej populácie ako objekt pedagogickej vedy).

PaedDr. Renáta Polakovičová, PhD. – v roku 2008 ukončila vysokoškolské vzdelanie II. stupňa a získala titul Mgr. na Pedagogickej fakulte Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre – študijný odbor: Učiteľstvo všeobecno-vzdelávacích predmetov pre 5. – 12. ročník v aprobácii: pedagogika (špecializácia sociálna pedagogika) – slovenský jazyk a literatúra (diplomová práca na tému: Metakognitívne schopnosti u žiakov so špecifickými poruchami učenia – analýza vybraných ukazovateľov). V roku 2011 obhájila rigoróznú prácu a získala titul PaedDr. na Pedagogickej fakulte UKF v Nitre – študijný odbor: Učiteľstvo akademických predmetov v špecializácii Pedagogika (rigorózna práca na tému: Rozvoj kompetencií učiteľa z pohľadu diverzity školskej triedy). V roku 2011 ukončila doktorandské štúdium a získala titul PhD. na Katedre pedagogiky PF UKF v Nitre – vysokoškolské vzdelanie III. stupňa – vedný odbor: Pedagogika. V súčasnosti je odbornou asistentkou na Pedagogickej fakulte Katedry pedagogiky, Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre, kde prednáša všeobecnú, mimoškolskú, špeciálnu, inkluzívnu a integratívnu pedagogiku. Profesionálne sa zaujíma o diverzitu školskej populácie ako objekt pedagogickej vedy a východisko inovácií v súčasnej škole.

Komora Juraj, Polakovičová Renáta
Katedra pedagogiky PF UKF v Nitre
Dražovská cesta 4, 949 74
jkomora@ukf.sk, rpolakovicova@ukf.sk